

СРПСКЕ ЕТНОКУЛТУРНЕ ГРАНИЦЕ И САВРЕМЕНА ПРЕИСПИТИВАЊА НАРОДНИХ ПРЕДСТАВА О ПОРЕКЛУ – СТАРЕ ИСТИНЕ И ИЗАЗОВИ

У раду се, у виду крајње сажетог пресека, представљају кључни „гранични“ српски етнокултурни маркери – превасходно у контексту савремених етногенетских истраживања, као и формулисања општег етнолошког оквира за сагледавање (како давнашњих, тако и актуелних) етничких процеса. Предочавају се и најновије, савремене могућности етнолошког и генетског, мултидисциплинарног преиспитивања степена истинитости различитих народних представа и предања о прошлости и пореклу. Превасходно у виду кратких илустративних примера и смерница, осврћемо се на различите етнокултурне и друге показатеље – повезане са базичним етничко-идентитетским информацијама – који су од посебног значаја за етногенетска и шире конципирана етносрбистичка истраживања (пре свега у оним областима где се српски језик, идентитет и култура преплићу и граниче са другим културним, језичким и идентитетским моделима).

Кључне речи: етнокултурни маркери, нова генетичка истраживања, културне и етничке границе, српски етнички простор, митско-ритуални комплекси, идентитет, етнички инжењеринг.

Уводни осврт. На овом месту првенствено се разматрају питања из домена етногенетских истраживања, као и из оквира проблематике (шире осмишљеног) етнолошког одређења српског етничког простора и његових културних димензија, с наглашеним освртом на посебно уочљиве и прецизне етничке показатеље.

С тим у вези, у сажетим цртама превасходно се базирамо на појмовном контексту *етнокултурних целина*, које могу имати одређени гранични

¹ Ivica.Todorovic@ei.sanu.ac.rs

² Текст је резултат рада на пројекту бр. 47016, *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет-портала „Појмовник српске културе“*, који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

(културни) карактер и које би – изван просторних ограничења овог текста – могле бити посматране, као и детаљно илустроване, на великом броју упућујућих примера.³ Овога пута, наш примарни задатак је прелиминарно успостављање једне врсте кратког *општег пресека* на плану вишедимензионалног разматрања запитаности из области етногенезе Срба, као и на нивоу сагледавања њихових основних етнокултурних показатеља (паралелно са преиспитивањем измењене перцепције наведене проблематике у савременом контексту).

У сваком случају, у оквиру утврђивања културолошко-традицијски утемељених етнокултурних граница (од посебног значаја за етногенетска истраживања, превасходно на примерима рубних области српског етничког простора) – посебну пажњу треба обратити на проучавање могућности употребе ритуално-митских елемената, као и говора, уз старије идентитетске представе и предања, у ову сврху. Другим речима, наглашено су илустративни културни комплекси као што су: породична слава и сеоска слава / крстоноше, језички показатељи, тј. међусобно повезане варијанте тзв. штокавског говора, мотиви народне поезије заједно са предањима и сећањима о историјским догађајима и личностима, распрострањеност и коришћење етнонима, различити обичајни комплекси итд. /в. рецимо Ердељановић, 1925: пре свега в. стр. 44-46/.

За нас су, у дотичном смислу, од посебног значаја и актуелна питања у вези с одређењем и конструкцијом националног и верског идентитета; притом се – када је реч о Србима – често примењивао (са становишта уважавања природних, народних етнокултурних показатеља најапсурднији могући) *етнички инжењеринг*, односно вештачко формирање и промовисање нових нација. Прецизније речено, у наведеном смислу, *национални и верски идентитет српског народа* представљају посебно карактеристичне и комплексне одреднице, услед поменутих многобројних, вештачки изазваних промена током двадесетог века (али и раније, свакако), које су ишле у правцу разградње ових народно-идентитетских категорија као већ утврђених и објективних датости, континуирано се настављајући и данас.⁴ Према томе, релације *субјективно – објективно*, тј. *вештачко – природно* (у контексту савремене употребе и / или покушаја употребе „конструкционистичког дискурса“ у друштвено-хуманистичким наукама; уп. Ђурковић, 2013:

---

³ Знатно прецизнија и детаљнија објашњења – у контексту разматрања одговарајуће проблематике и општих закључака изнесених у овом тексту – уз мноштво целовитих илустративних примера и додатну литературу, биће представљена у посебној студији.

⁴ Примера ради, „нарација о конструкцији црногорске нације мора да прати вишедеценијски процес којим је Црна Гора од друге српске државе претворена у изразито антисрпску творевину“, а „у питању је крајње занимљив процес социјалног инжењеринга који је, преко образовног и медијског система, током неколико генерација успео да у доброј мери избрише историјско сећање једног народа и да на његово место инсталира један потпуно другачији *софтвер*“ /Ђурковић, 2013: 119/.

115-152) такође су од посебног значаја за дефинисање предочене проблематике, уз напомену да се на овом месту не можемо непосредно фокусира-ти на наведена, изузетно значајна питања. Међутим, у складу с претходно назначеним концепцијским поставкама, у наредном делу текста издвајају се две основне, повезане семантичко-проблемске целине. У првој се разматрају неки од најзначајнијих српских етнокултурних маркера, док се у другој апострофира значај генетичких показатеља (у непосредној релацији са представама о пореклу).

Реални етнокултурни маркери (гранични контекст). Као што је већ наговештено, код одређења етнокултурних граница, посебно интригантну ставку представља питање могућности сагледавања *реалних културних маркера* који означавају квалитативне показатеље за раздвајање културних целина на макро и микро плану.⁵ Овом приликом издвојићемо четири посебно упечатљива етнокултурна маркера, уз додатну напомену да и употреба етнонима, као и други / различити обичајни (и језички) комплекси, такође представљају веома важне показатеље /Ердељановић, 1925: 45-46; уп. на пример Николић, 1912: в. рецимо стр. 263 и даље, уп. и 233-237; Белић, 1913: 41-43, 61-64 и даље; Протић, 1928:68-80; Стојанчевић, 1995: нпр. стр. 155-156; Маројевић, 2000: в. нпр. стр. 18-19 и даље, 7, 12-14, 39/.

Слава. У дотичном смислу, за нас је од посебног значаја ритуал *слава* (породична и сеоска слава), као базични обредни маркер карактеристичан за српски етнос /в. рецимо Терзић, 1993: 239/, што је – примера ради – сажето и у познатим изрекама: „Где је Србин ту је слава“ и „Само Србин славу слави“ /Милићевић, 1985: 75; Ердељановић, 1925: 43; Цвијић, 1913: 250-251; Стојанчевић, 1995: 291/, које фокусирају једно од централних упоришта општег српског идентитета /в. Ердељановић, 1925: 43-44; уп. рецимо Грујић, 1985: 484; Цвијић 1966: 474; Зечевић, 1985: 126/. Покушаји мистификације, тј. релативизације овог ритуала као српског обележја, проистекли из политичко-идеолошких, као и геополитичких побуда – односно као резултат промене одговарајуће идејне / идеолошке парадигме – са научног становишта нису уродили плодом. Другим речима, аргументи које су, са великом убедљивошћу, износили Р. Грујић, Ј. Ердељановић, Ј. Цвијић, А. Белић, М. Филиповић, И. С. Јастребов и многи други аутори свакако да не могу бити обеснажени; обавезно в. и Богдановић 1985; Радан 1998; уп. Ковачевић, 1985: 532. У наведеном контексту, и данас се – у складу с чињеницом „да је тешко посумњати у значај обичаја за одређивање етнографскога порекла некога народа“ /Белић, 1913: 72/ – може закључити, као што је то урадио Јастребов још крајем XIX века, да је слава недвосмислено обележје Срба и српског порекла /Јастребов, 1886: 2/.

Задруга. С друге стране, са становишта показатеља из домена социјалне културе, феномен *задруге* и задружног начина живота такође представља

⁵ Када је реч о феноменологији границе, уп. рецимо Zanini, 2002; Bart, 1997.

врло експонирано обележје (са граничним етнокултурним и етногенетским конотацијама), које је у овом смислу било посебно значајно и за Јована Цвијића, знаменитог научника, антрополога и једног од оснивача српске етнологије, као и за друге ауторе /Цвијић, 1966: 472-473/; в. карту сточарских кретања и области племена и задруга, где је јасно назначена и источна граница задружног живота /Цвијић, 1966: 219/, која се у многим аспектима суштински подудара са простирањем славе и типичних српских говорних особина (односно – са простирањем тзв. шопског варијетета). Наиме, Цвијић сасвим јасно издваја значај *задруга* (тј. одговарајуће задружне организације) за српско становништво /Цвијић, 1966: 210-212/, наглашавајући како „Бугари, Грци, Цинцари и Турци немају задруга“ /Цвијић, 1966: 211/. Он посебно подвлачи чињеницу да код Бугара „нема племена и задруга, а то је имало очевидних последица за породични живот“, као и то да „нема славе са њеним дивним, топлим, обичајима“ /Цвијић, 1966: 522/.

Историјска предања, епски мотиви и споменици. Карактеристичан етнокултурни маркер представљају и *представе о прошлости, епски мотиви и споменици* везани за средњовековне српске владаре и јунаке /в. Терзић, 1993: 238-240/, најчешће у контексту предања и песама повезаних са *Косовски бојем* 1389. године, као и различитих аспеката српске историје /в. рецимо Трифуновски, 1995: 13-20; уп. Ердџановић, 1925: 14, 46; Цвијић, 1966: 462-463, 480-481, 492-493, 506, 515 итд. /, али и бројних других израза народне традиције /Ердџановић, 1925: 14/. С тим у вези, примера ради, помињање Краљевића Марка (у складу са одговарајућим чињеницама и реалношћу) логично има првенствено српски, а не општебалкански карактер /Терзић, 1993: 239-240; Белић, 1913: 41, 51 итд.; Ердџановић, 1925: 14/, као што ни *слава* /на особен начин карактеристична за српски етнос; в. рецимо Милићевић, 1985: 75, 82/ не може имати општебалкански карактер, услед чега је, уосталом, тако прилежно и искорењивана – како на граничном западу, тако и на граничном истоку српског етничког простора – од стране протагониста других нација, тј. других идентитетских модуса /в. рецимо Филиповић, 1937: 462-463; Филиповић, 1985: 189-190/. Поврх свега, изузетно велики број недвосмислено српских цркава и манастира непосредно сведочи о етничком карактеру различитих области; овде се, пре свега, мисли на оне делове српског етничког простора у којима је током друге половине двадесетог века примењен *етнички инжењеринг* – углавном праћен и наметањем идеологије *антисрбизма*; в. рецимо карту у Терзић, 1993: између страна 242 и 243.

Лингвистички контекст. У наведеном смислу, незаобилазан је и *(етно)лингвистички контекст*. С тим у вези, за одређење граница српског етничког простора (са нагласком на дијахронијској димензији) као посебно значајно експонирано је разграничење екавског и јакавског говора на истоку (с једне стране), односно граничност штокавског (српског) говора у

односу на кајкавске и чакавске говоре на западу /в. Маројевић, 2000: 19/. Чувени лингвиста, Александар Белић, јасно је (лишен идеолошких ограничења која су научницима наметана у време постојања комунистичке Југославије, након Другог светског рата; /уп. Милосављевић, 2002; уп. Ломпар, 2014/ уочавао и назначио реалне језичке границе овог типа /в. рецимо Белић, 1913: 61-62, 67, в. карту на стр. 63/, исто као што у савременом контексту компетентни лингвисти и филолози врло аргументовано наглашавају границе српског језика као *објективне* категорије /в. рецимо: Маројевић, 2000: 19, 39, в. *Српски језик и славистика* у: исто; Милосављевић, 2002, 39, 41, 43/. Рецимо, на плану *српског југа* (односно југоистока) реална језичка ситуација, тј. слика је већ пре сто година била сасвим јасно утврђена и она се – уколико се упореде доступне информације – подудара са одговарајућом етнокултурном реалношћу /Белић, 1913: 39; Ердељановић, 1925: 70-71/.

У складу с претходним (тј. са изнесеном обимном документацијом), можемо констатовати да је српски етнички простор неизоставно повезан са штокавским говором и одговарајућом културном зоном, као што су још давно приметили Вук Ст. Караџић, П. Ј. Шафарик, Ј. Копитар и други аутори /в. пре свега текст *Срби сви и свуда* у: Караџић, 1972: 31-48/.⁶ Овај говор је и један од основних елемената разграничења српског етничког простора /в. *О идентитету српског језика* у: Милосављевић, 2002: 39-44; такође в. и *О етничком идентитету Срба* у: исто, 22-38/, без обзира на каснија историјска померања која су га учинила недовољно прецизно назначеним /в. пре свега Караџић, 1972: 45/. Са етнологског, тј. етногенетског становишта – које ставља акценат на уочавање традицијски утемељених етнокултурних зона – простор српских етнокултурних карактеристика у општем смислу подразумева, дакле, подручја средњег и западног Балкана, уз нагласак на констатацији да су његове културне границе на југу и истоку у неким културним елементима нејасно дефинисане, пре свега, услед насељавања турско-татарских Бугара на подручје источног Балкана, настањеног словенским становништвом /в. Маројевић, 2000: 18, 7, 12; такође уп. и стр. 16, 19, 39/. По Јовану Ердељановићу и другима, научно је утврђено да су Словени који су се у шестом и седмом веку населили у Грчкој знатним делом имали српски етнички карактер, о чему сведочи низ географских назива сачињених од српског етничког имена; примера ради, град Гордосерба помиње се већ у седмом веку у Малој Азији, а касније се за исту област јавља назив Сервохорија, што значи „српски крај“ /Ердељановић, 1925: 7/. (Иначе, сасвим јасно сведочанство о некадашњој владавини Словена на територији данашње Грчке јесте „најмање трећина имена које носе села, реке и планине у еврпској

⁶ Између осталог, Вук се такође позива на најзначајније слависте свог времена – Добровског и Шафарика, који је недвосмислено тврдио да је етноним Срби старији од етнонима Словен и да су се у прошлости сви Словени звали Србима, односно – „Добровски и Шафарик доказали су да су се *Срби* негда звали сви словенски народи, и да је име Срби старије него и Славени или Словени“ /Караџић, 1972: 36/.

Грчкој“, при чему се сви ови називи налазе и у најнеприступачнијим и у најдоступнијим деловима земље /Екмечић, 1998: 29/. Примера ради, и у Македонији низ топонима има основу Срб (Србиново, Србица, Србјани итд.) /в. Ђерић, 1904; Белић, 1913: 77, 83/, а – као што је већ наглашено – у овим областима је општепознато и крсно име / слава, на истоку се протежући све до реке Месте, односно до реке Искар на североистоку /Белић, 1913: 72; уп. Јстребовъ, 1886: 2; Цвијић, 1966: 474/.

Генетички показатељи (у релацији са одговарајућим представама о пореклу). За наш текст, осим претходно изнесених, познатих, тј. *старих* етногенетских показатеља етнокултурног карактера – у науци јасно назначених већ пре око сто година – веома је важан још један који, у складу са одговарајућим методолошким концептом и усмерењем овог поглавља, истичемо као *нов* и посебно значајан научни етногенетски маркер. Наиме, током последњих година – у глобалним оквирима – генетска истраживања порекла, генеалогije, етногенетских и миграционих процеса указала су на низ нових аспеката и могућности, упутивши нас на претходно непознате начине проучавања / сагледавања прошлости различитих народа и етничких група. На основу досадашњих прелиминарних истраживања и увида, може се констатовати да су на овај начин (превасходно) етнологија, историја, антропологија, археологија и лингвистика добиле једно ново, веома моћно оружје у расветљавању етногенетских, генеалогских и миграционих процеса, односно у анализи представа о пореклу и прошлости (а у контексту утврђивања степена њихове истинитости); /в. ауторове студије на ову тему, пре свега Тодоровић, 2015/.

Овде се првенствено мисли на омогућавање прецизнијих и сложенијих истраживања и приступа, базираних на генетичким показатељима, почев од проучавања порекла по мушкој / очевој линији наслеђивања путем Y-хромозома, као и порекла по мајчиној линији наслеђивања, путем митохондријалне ДНК /в. рецимо Cavalli-Sforza, 2008: 86-91/. Осим ових метода, у исте сврхе користе се и други генетички маркери, чија употреба је већ указала на низ нових могућности сагледавања прошлости и порекла.

Као што смо претходно назначили, када се наведеним, сасвим новим приступима (и показатељима) додају „стандардна“ етнологска, историјска, лингвистичка, археолошка и друга истраживања, може се добити знатно јаснија представа о поменутиим етногенетским и миграционим процесима, када је реч о Србима и становништву Србије. У дотичном смислу, посебно значајне и упућујуће маркере свакако представљају презимена и родовски надимци, као и породичне славе, чије упоређивање са поменутиим генетичким информацијама може довести до врло прецизних закључака, на начин који никако није био могућ у претходном периоду.

Већ само претходно наведене чињенице, у контексту одговарајућих, спроведених и започетих истраживања, непосредно нас упућују на генетско

и етногенетско језгро српског етноса, уз напомену да ће даља проучавања ове проблематике додатно конкретизовати уочене тенденције. Прецизније речено, на основу досадашњих истраживања и одговарајућих сазнања, јасно је да хаплогрупе које су иницијално учествовале у етногенези Словена (I2a, R1a, уз – у нешто мањим процентима – I1) у значајном проценту преовлађују код Срба, што је сасвим у складу и са најутемељенијим сазнањима која смо (претходно) имали о српском језику, народној традицији, духовној и социјалној култури, као и о етнониму, али (у највећој мери) и о њиховим антрополошким карактеристикама (уп. рецимо Тодоровић и други, 2014).

Поменута хаплогрупа I2a (тј. њена „динарска“ варијанта, I2a-M423, најчешће уз додатне СНП-спецификације L621 итд., тј. → CTS5966 → CTS10228), која преовлађује код Срба, заједно са – другом по присуству – хаплогрупом R1a, превасходно је формирала словенски етнолингвокултурни комплекс /в. Кљосов, 2013: 249-260, 241; Кљосов, 2010: 68; уп. Јерковић, 2012/. Распрострањеност тзв. „динарске варијанте“ хаплогрупе I2a у савременим околностима се у потпуности подудара са одређењем ове хаплогрупе као „подунавске“. У складу с тим, може се приметити да се оно што – преко генетике – данас знамо о „динарској варијанти“ хаплогрупе I2a, као и о хаплогрупи R1a, у највећој мери подудара са тзв. „подунавско-балканском теоријом“, за коју и најеминентнији научници (попут академика Предрага Пипера, на пример) сматрају да је несумњиво, са становишта доказа, најпоткрепљенија хипотеза о пореклу Словена (в. Пипер, 2008: 128-135). Другим речима – сажето формулисано – ова хаплогрупа је истовремено и аутентично „словенска“ (јер је учествовала у етногенези Словена) и „подунавско-балканска“, тако да је сасвим логично претпоставити управо њено померање на север и одговарајући повратак (сасвим у складу са забележеним, изворним аутентичним словенским представама о свом пореклу, тј. етногенези; в. рецимо у: /Толстов 1948, 8-9; уп. Sedov, 2012: 13-16/; у наведеном контексту обавезно в. и /Пипер, 2008: 128-135; Кобычев, 1973: 68-76; Трубачов, 2005; Трубачов, 2006; Толстов, 1948: в. пре свега стр. 37-38; уп. Кљосов, 2013: 286; Јанковић, 2010; Јанковић, 2007: 17; Sedov, 2012: 79-82/; /када је реч о хаплогрупи R1a – у сродном контексту – обавезно в. и Кљосов, 2013: 56-57/. Из наведених разлога, поменута „динарска варијанта“ хаплогрупе I2a је – уз пажљив и објективан научни приступ – свакако веома употребљив етногенетски маркер, пре свега када је реч о српско-словенском становништву, на пример у његовим граничним подручјима.

Посебно треба обратити пажњу и на чињеницу да су хаплотипови из најразличитијих делова српског етничког простора, који се могу сврстати у наведену варијанту хаплогрупе I2a, најчешће међусобно веома слични, што – између осталог – указује и на њихову системску повезаност у оквиру исте групације, тј. српског етноса /в. одговарајуће хаплотипове у оквиру табела које представљају досадашња истраживања у: Тодоровић, 2015: поглавље IX/.

У сваком случају, прелиминарни резултати етнолошких и генетичких истраживања спроведених у различитим деловима српског етничког простора /в. Тодоровић, 2015/ могу нас упутити на врло одређене и конкретне закључке, али и на формулисање подстицајних хипотеза. Наиме, као што је претходно наглашено, поменути резултати показали су се као веома индикативни, јер – посматрани заједно са другим, новим релевантним истраживањима – непосредно сведоче о генетском пореклу и етногенетском језгру српског етноса, тј. велике већине становништва савремене Републике Србије. У наведеном смислу, видели смо да у значајној мери преовлађују управо хаплогрупе које се могу повезати са тзв. староевропским и индоевропским становништвом и које су доминатно учествовале у етногенези Словена (хг. I2a, R1a и I1); /в. Тодоровић, 2015; Тодоровић и други, 2014/. Осим тога, ови резултати на сасвим конкретан начин беспоговорно сведоче о могућностима мултидисциплинарног повезивања различитих научних дисциплина, у циљу непосредног и врло прецизног одгонетања различитих проблема који се појављују током дијахронијских истраживања.

Уместо закључка. У сваком случају, у виду једне врсте резимеа претходних излагања и наших истраживања, можемо истаћи констатацију да је на српском етничком простору присутно више „унутрашњих“ културних зона, које се могу разграничити на различите начине (на пример: „динарска“, „централна“, „панонска“ итд.), у складу с одговарајућим критеријумима разграничења, односно – с тим којем се аспекту културе даје примат /в. Цвијић, 1966: пре свега уп. карту на стр. 562/, али све ове зоне показују наглашену међусобну сличност, у смислу несумњиве (органске) припадности јединственом српском етнокултурном комплексу.

У савременим околностима, традицијски утемељене културне зоне (често флуидне због различитих кретања, у новије време првенствено због процеса индустријализације и урбанизације) културолошки су – пре свега на западу, али и на српском југу – преформулисане услед процеса расрбљавања (исламизације, католичења), геноцида и одговарајућих бројних протеривања идентитетских Срба са њихових простора, као и практиковања *етничког инжењеринга* у његовим најекстремнијим облицима (чак и када је реч о глобалном, општечовечанском контексту); /в. Маројевић, 2000: 44, 68-71, 75; Ђурковић, 2013: 115-152; Трифуновски, 1995; Терзић, 2012/.

На овом месту, покушали смо да у најсажетијим цртама укажемо и на околност, тј. чињеницу да *етнички маркери* објективно постоје, уколико их не мистификујемо и унапред не проглашавамо „релативним“, односно – уколико их посматрамо изван контекста њихове (евентуалне) идеолошко-политичке употребе и злоупотребе. Примера ради, као што сведоче бројне и тешко обориве чињенице, један од – на овом месту предочених – сасвим непосредних етничких маркера / показатеља је и слава, потпуно очигледно повезана са српским етничким контекстом /в. пре свега Грујић, 1985/.

Друга је ствар, наравно, питање да ли овај непобитни етнички маркер – исто као и други показатељи – може (и на који начин може) бити коришћен у идеолошко-политичке сврхе. Међутим, проблем његове евентуалне злоупотребе никако не може бити оправдање оним квазинаучним покушајима да се очигледни етнички маркери мистификују и релативизују првенствено из тог разлога, односно из разлога који се налазе изван подручја *реалне* научне опсервације. Један од важних узрока наведеној мистификацији и релативизацији сасвим очигледних чињеница свакако је и – више или мање експлицитно наглашени – сложени и још увек врло актуелни феномен *антисрбизма*, односно *србофобије*, који је одавно прерастао регионалне границе југоисточне Европе /в. рецимо посебно илустративне примере овог типа у: Пироћанац, 2008; обавезно в. Екмечић, 2002: 343-365; Пипер, 2004: 57-59, 41-42; уп. и Антонић 2008/.

На самом крају, треба посебно подвући чињеницу да је проучавање етногенезе, порекла и дијахронијских процеса (у контексту сагледавања околности формирања различитих етноса) и те како важан и легитиман предмет научних, а, пре свега, (нових) етнолошких истраживања, о чему, између осталог, сведочи и бројна литература посвећена различитим аспектима дотичне проблематике /уп. рецимо Андрејић, 1996/. С друге стране, подразумева се да је *етногенетска реалност* једно, а *идентитет*, у смислу комплексног феномена, нешто сасвим друго (о чему на овом месту не можемо детаљније говорити).

Литература

- Андрејић, 1996: ЛЈ. Андрејић, *Prilog bibliografiji o etnogenezi, etničkoj istoriji i etničkom identitetu stanovništva Srbije*. Београд: Оделjenje за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду.
- Антонић, 2008: С. Антонић, *Културни рат у Србији*. Београд: Завод за уџбенике.
- Барт, 1997: F. Bart, *Етничке групе и њихове границе*, у: F. Путинја, Ж. Стref-Fenar, *Теорије о етничкети*. Београд: Библиотека XX век.
- Белић, 1913: А. Белић, *Срби и Бугари – у балканском савезу и у међусобном рату*. Београд.
- Богдановић, 1985: Д. Богдановић, *Крсна слава као светосавски култ*, у: *О крсном имену*. Београд: Просвета, 486-511.
- Грујић, 1985: Р. Грујић, *Црквени елементи крсне славе*, у: *О крсном имену*, Београд: Просвета, 407-485.
- Ђерић, 1904: В. Ђерић, *О српском имену у Старој Србији и Македонији*. Београд.
- Ђурковић, 2013: М. Ђурковић, *Тамни коридори моћи – путеви савремене политичке теорије*. Београд: Укронија.
- Екмечић, 1998: М. Екмечић, *Сукоб цивилизација или стварање светског система великих сила*, у: *Сусрет или сукоб цивилизација на Балкану*. Београд – Нови Сад: Историјски институт САНУ, Православна реч, 23-58.

- Екмечић, 2002: М. Екмечић, Србофобија и антисемитизам, у: М. Е., *Дијалог прошлости и садашњости*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Ердељановић, 1925: Ј. Ердељановић, *Македонски Срби*. Београд.
- Занини, 2002: Р. Zanini, *Značenje granice*. Београд: Clío.
- Зечевић, 1985: С. Зечевић, „Празник“ (слава) у североисточној Србији, у: *О крсном имену*. Београд: Просвета, 122-135.
- Јастребов, 1886: И. С. Јастребовъ, *Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ*. С. Петербургъ.
- Јанковић, 2007: Ђ. Јанковић, *Српско поморје од 7. до 10. столећа*. Београд: Српско археолошко друштво.
- Јанковић, 2010: Ђ. Јанковић, Нова археолошка сведочанства о Илирима у доба далматско панонског устанка. Рача: *Митолошки зборник*, 23, 213-227.
- Јерковић, 2012: С. Јерковић, *Y-ДНК хаплогрупа I – најчешћа код Срба*. Приступљено 10.6.2014.
<http://www.poreklo.rs/2012/12/17/y-dnk-haplogrupa-i-najcesca-kod-srba/>
- Караџић, 1972: В. Ст. Караџић, *Етнографски списи*. Сабрана дела Вука Караџића књ. 17. Београд: Просвета.
- Кљосов, 2010: А. Кљосов, Откуд су се појавили Словени и „Индоевропљани“. Одговор даје ДНК-генеалогја. *Узданица*, VII/2, 59-86.
- Кљосов, 2013: А. Кљосов, *Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеалогју*. Београд: Мирослав. (А. Клесов, *Происхождение славян*. Москва: Алгоритм.)
- Кобичев, 1973: В. П. Кобичев, *В поисках прародини славян*. Москва: Издательство „Наука“.
- Ковачевић, 1985: И. Ковачевић, О проучавању крсног имена, у: *О крсном имену*. Београд: Просвета, 523-533.
- Ломпар, 2014: М. Ломпар, *Дух самопорицања*. Београд: Евро-Ћунти.
- Маројевић, 2000: Р. Маројевић, Српски језик данас: у компаративној перспективи, у: Р. М., *Српски језик данас*. Београд: Зипс.
- Милићевић, 1985: М. Ђ. Милићевић, Кућанска слава, у: *О крсном имену*. Београд: Просвета, 75-121.
- Милосављевић, 2002: П. Милосављевић, *Увод у србистику*. Косовска Митровица – Београд: Филозофски факултет у Косовској Митровици, Требник.
- Николић, 1912: Р. Николић, *Крајиште и Власина*. Београд: Српски етнографски зборник, књ. 18, Насеља српских земаља књ. VIII.
- Пипер, 2004: П. Пипер, *Српски између великих и малих језика*. Београд: Београдска књига.
- Пипер, 2008: П. Пипер, *Увод у славистику 1*. Београд: Завод за уџбенике.
- Пироћанац, 2008: З. П. Пироћанац, *Избрисати српски вирус – Мала антологија расизма, шовинизма и говора мржње на крају другог и почетком трећег миленијума*. Београд: Центар за геополитичке студије Југоисток.
- Протић, 1928: С. Протић, *О Македонији и Македонцима*. Београд.

- Радан, 1998: М. Радан, Значај славе и још неких прослава са културним обележјем за одређивање етничког бића Карашевака. Сврљиг: *Етно-културолошки зборник*, IV, 105-110.
- Седов, 2012: V. V. Sedov, *Sloveni u dalekoj prošlosti*. Београд: Академска књига.
- Стојанчевић, 1995: В. Стојанчевић, *Срби и Бугари 1804-1878*. Нови Сад: Прометеј.
- Терзић, 1993: С. Терзић, Срби и македонско питање, у: *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, 235-250.
- Терзић, 2012: С. Терзић, *Стара Србија (XIX-XX век) – драма једне цивилизације*. Нови Сад – Београд: Православна реч, Историјски институт.
- Тодоровић и други, 2014: И. Тодоровић и други, Компаративни аналитички осврт нанајновија генетска истраживања порекла Срба и становништва Србије – етнолошка перспектива. Београд: *Гласник Етнографског института САНУ*, LXII (2), 99-110.
- Тодоровић, 2015: И. Тодоровић, *Етнологија и генетика*. Друштво српских родословаца „Порекло“: Београд (у штампи).
- Толстов, 1948: С. П. Толстов, „Нарцы“ и „Волхи“ на Дунае. Москва – Ленинград: *Советская этнография* 1948/2, 8-38.
- Трифунски, 1995: Ј. Трифунски, *Македонизирање Јужне Србије*. Београд.
- Трубачов, 2005: О. Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена*. Београд: Пешић и синови.
- Трубачов, 2006: О. Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена, други део*. Београд: Пешић и синови.
- Филиповић, 1937: М. Филиповић, Етничке прилике у Јужној Србији, у: *Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912-1937*. Скопље, 387-497.
- Филиповић, 1985: М. Филиповић, Слава, служба или крсно име у писаним изворима до краја 18. века, у: *О крсном имену*. Београд: Просвета, 151-192.
- Кавали, 2008: L. L. Cavalli-Sforza, *Geni, народi i jezici*. Zagreb: Algoritam.
- Цвијић, 1913: Ј. Цвијић, Распоред балканских народа. Београд: *Гласник Српског географског друштва*, II.
- Цвијић, 1966: Ј. Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд: Завод за издавање уџбеника.

Ivica R. Todorovic

SERBIAN ETNO-CULTURAL BORDERS AND CONTEMPORARY REVIEW OF FOLK CONCEPTIONS OF ORIGIN – THE OLD TRUTH AND THE NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

(Summary)

In this paper, in the form of extremely concise cross-section, a key “borderline” Serbian ethno-cultural markers are represented, primarily in the context of contemporary ethno-genetic research, as well as formulating a general ethnological framework for understanding (both olden days and current) ethnic processes. The most recent, modern possibilities of ethnological and genetic, multidisciplinary review of degree of truthfulness of various folk conceptions and legends of past and origins are presented. Primarily in the form of short illustrative examples and guidelines, different ethno-cultural and other indicators are considered - associated with basic ethno-identity information – that is of particular importance for the ethnogenetic and broader conceptualized ethno-Serbian research (especially in those areas where the Serbian language, identity and culture are intertwined and bordering with other cultural, linguistic and identity models).

Key words: ethno-cultural markers, new genetic research, cultural and ethnic borders, Serbian ethnic area, mythical - ritual complexes, identity, ethnic engineering.